

Devlet ve Toplumu Birbirinden Ayırdığı Varsayılan Belirsiz Sınır Üzerine

Timothy Mitchell ve Michel Foucault

Mert Koçak

Mitchell ‘The Limits of the State: Beyond Statist Approaches and Their Critics’ adlı makalesine devlet kavramını tanımlamanın ne kadar zor olduğunu anlatarak başlar. Ama bunun literatürde devlet tanımlamalarının az olduğu anlamına gelmediğini de belirtmeden geçmez. Asıl sorunun bu tanımların devlet ve toplumu birbirinden ayırt etmeye dayanması olduğunu söyler. Yapılan tanımlamaların hepsi devlet ve toplum arasındaki belirsiz sınırı daha görünür hale getirmeye yöneliktir. Diğer bir sorun ise yapılan tanımların çoğunun devlete otonomi atfetmesidir ki verilen bu özellik devleti toplumdaki ayırt etmeye çalışmanın bir basamağı olarak addedilmelidir.

Devletin üzerinde olduğu ve yönettiği düşünülen toplumdaki kendini ayırmaya çalışırken çizdiği sınır kolaylıkla tanımlanamaz, geçirgen ve değişkendir. Örneklendirmek gerekirse, bürokrasi olarak adlandırdığımız kamu alanı olarak tanımlanmaktadır ama içinde var olan her birey aynı zamanda toplumun yani hususi alanın da birer üyesidir ve hususi alandan etkilenmemeleri imkânsızdır. Daha kolektif bir düzeyde düşünürsek kendini hususi alanda gören şirketler aslında sürekli devlet politikalarını kendi çıkarları için etkilemektedir. Bu noktada Mitchell toplum-devlet sınırının geçirgenliğini daha iyi kavramamız için ARAMCO örneğinden bahseder.

ARAMCO, Suudi Arabistan ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ortak petrol arıtma şirkettir. Yaşanan olayı kısaca özetlersek: İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Suudi Arabistan kendisine ödenen telif ücretinin artmasını talep ediyor. ARAMCO bu artışı benzin fiyatlarına yansıtacak yerine öyle bir ayarlama yapıyor ki artan telif ücretleri şirket bütçesinden çıkacağına, Amerika vatandaşları tarafından vergi olarak ödeniyor. Amerika ise bu duruma hiçbir tepki vermiyor çünkü Suudi Arabistan'ı mali açıdan desteklemeye fazlasıyla gönüllüdür. Mitchell bu noktada kamu alanında bulunduğu farz edilen ABD hükümeti ile hususi alanda bulunduğu varsayılan bir petrol şirketinin arasında imzalanan bu gizli anlaşmanın devlet ile toplum arasında özenle çizilmiş bir çizginin varlığını destekler nitelikte olmadığını söylüyor. Çünkü bu gizli anlaşma ABD vatandaşlarını farkında olmadan her zaman hoşnutsuz oldukları baskıcı bir Ortadoğu monarşisinin ve dünyanın en çok kar getiren çokuluslu bir şirketinin hazinesine katkıda bulunmaya zorluyor.

Mitchell'e göre kamu alanı ve hususi alan arasında var olduğu kabul edilen sınırın belirsiz olması birçok kuramcının algıladığı gibi çözülmesi gereken bir sorun değildir. Tam tersine devletin tanımlanamazlığının onun doğasının bir parçası olduğunu kabul etmemizi ve daha sonra ise nasıl oldu da bu belirsiz sınırın oluştuğunu, insanlar tarafından şu an neden doğal karşılandığını araştırmamız gerektiğini belirtir ve kendisi de tüm makale boyunca bunu yapmaya çalışır. Mitchell'in önerisi şudur; kamu alanı ve hususi alan arasındaki sınırı kesinleştirecek bir tanım bulmak yerine yapılması gereken şey toplum ve devlet arasındaki kesin olmayan ama fazlasıyla güçlü olan bu ayrımın nasıl üretildiğini anlamaktır. Mitchell'in öne sürdüğü fikirlerini daha iyi anlayabilmemiz için, şu an makalenin akışından saparak ilk önce Mitchell'in vardığı sonuçtan bahsettikten sonra bu sonuca varmak için Foucault'un argümanlarından nasıl yararlandığını anlatacağım.

Makalesinin sonunda Mitchell, kamu alanı ve hususi alan arasındaki sınırın nasıl üretildiği sorusuna şu cevabı verir; bu sınır kesinlikle doğal bir oluşumun sonucu değildir, tarihsel bir gelişimin sonucunda insanlar, bu ayrımın var olduğunu doğal bir fenomenmiş gibi kabul etmeye başlarlar. Bu kabullenişin sebebini de 'yapısal etki' olarak adlandırdığı kavram ile açıklar. Ve tam da bu noktada Mitchell, Foucault'un 'disiplinci güç' kavramını alır ve yapısal etkinin ne olduğunu, nasıl oluştuğunu anlatmak için kullanır.

Foucault'un disiplinci güç kavramı dediğinde kendisinin her şeyi açıklar tek bir cümle vermesini beklemeyin. Kendisi bu gücü açıklayan bir tanım ile gelmiyor, onun yerine disiplinci güç olarak adlandırdığı şeyin özelliklerini sayarak okuyucularının bu gücün nasıl çalıştığına dair fikir sahibi olmalarını istiyor. Belki de tek cümlelik bir kavram ile önümüze gelmemesinin sebebi olarak disiplinci gücün asla bir veya birkaç şeklinin olmaması ve birden çok kaynaktan besleniyor olması gösterilebilir. Eğer bir disiplinci güç arıyorsak düzenlenmiş ve meşru kılınmış güç odaklarına ve bu güç odaklarının işlediği genel mekanizmalara bakmamak gerekir. Onun yerine güç en uçlarda, varması istenen hedeflerde, detaylarda, daha bölgesel ve yerel biçim ve yapılarda incelenmelidir. Güç dediğinde onun kaynağı bizim için önemli değildir, önemli olan bu gücün toplum yapılarında nasıl işlendiği, toplumun günlük akışı içinde kendisine nasıl yer edindiğidir. Kısacası, güç dediğimiz şeyi karakter olarak daha az meşru olduğu yerlerde ve uygulandığı en uç noktalarda bulmaya çalışmalıyız.

Disiplinci gücün bireylerin davranışlarını kısıtlayan bir özelliği yoktur. Kaynağı toplumun üzerinde ve dışında bulunan üstün bir egemen değildir. Bu güç, bireylerin davranışlarına harici sınırlandırmalar ve negatif yasaklamalar getirerek kendini göstermez. Disipline eden

güç dıştan değil içten, tüm toplum düzeyinde değil, minik detaylar düzeyinde ve bireyleri ve onların hareketlerini kısıtlayarak değil tam tersine üreterek işler. Yani negatif ve harici olan bir güç, dâhili ve üretici bir gücün yolunu açar. Mitchell'in kamu-hususi alan ayrımını açıklamak için kullandığı yapısal etki ise bu harici gücün dâhili güce dönmesi olayının devletin yapılarında ve kurumlarında yaşanması durumudur.

Az önce söylediğim şeyi daha somut durumlarla açıklamam gerekirse, modern devletin oluşum sürecinde ortaya çıkan kurumlar, özellikle askeriye ve bürokrasi, benimsedikleri birçok pratik ile toplumun geri kalanından ayrılmışlardır. Askerler, üniformalarıyla, sıkı kurallarıyla, dikenli tellerle çevrilmiş alanlarıyla ve kısıtlı giriş izni tabelalarıyla kendini ulaşılması zor bir yere koymaya çalışır. Bu durumun askeriye'nin kendi içinde yaşadığı bir olaydır ama bu dâhili davranış bir süre sonra harici bir etki yaratmaya başlar. Kendini toplumdan koparmayı başaran askeriye şimdi kamu olarak adlandırdığı alana ait olacaktır. Olay sadece kendini toplumdan koparmakla da kısıtlı değildir. Uygulanması gereken birçok pratiği ile askeriye bir şekilde kendisi oluşturan küçük parçalardan yani bireylerden çok daha büyük ve önemli bir statüye sahip olur. Oluştugu bireylerden bağımsız bir varlığı düşünülemez olmasına rağmen, askeriye'nin varlığı kaybettiği insanlarla azalmaz, belki de tam tersine kendi için harcanan insan hayatları ile daha kutsal bir yer edinir kendine. İşte bu parçalarından daha büyük olma ve kendisini oluşturan parçalardan kendini soyutlayabilme durumu yapısal etkinin ta kendisidir. Bu etki de askerlerin yaşadığı alanları intizamlı bir şekilde düzenlemek, asker bedenlerinin nasıl sıraya geçeceğine itina ile karar vermek, o askerlerin uyumlu bir şekilde hareket etmesini sağlamakla, aynı pratikleri hiç durmadan, insanın içine işleyene ve bunların her biri normalmiş gibi gözükeneye kadar tekrar edilmesi ile oluşuyor. Kısacası, sınırın kendisi doğal bir gelişimin sonucu ortaya çıkmıyor, özenle inşa edilmiş oluyor.

O zaman devlet ile toplum arasında var olduğu düşünülen sınır doğal ve gerçek olmanın çok dışında ama tüm insanlar disiplinci gücün etkisi ile bu ayrımı içselleştirdikçe, bu içselleştirme dışa vurarak sanki bu sınır varmışçasına dışsal bir etki yaratıyor ki bunu da yapısal etki adını vermiştik. Bunu takiben, bizim 'devlet kimdir?' 'devletin politikalarını kim oluşturur?' gibi sorular sormamamız gerekir. Çünkü bu tarz soruları sorduğumuz an devletin toplumdan ayrı bir varlığı olduğunu kabul etmiş oluyoruz ve bu tür soruları araştırma konusu yaparak devlet-toplum ayrımını çok daha güçlendirmiş oluyoruz. Mitchell'in önerisi ise bu ayrımı doğal kabul etmeyi reddetmek ve bu ayrımı varmış gibi gösteren toplumsal ve politik sebepleri araştırmaktır.